

Nr 112

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budgetåret 1956/57 under åttonde huvudtiteln till tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. och till befodringskurser för folkskollärare jämte i ämnet väckta motioner.
(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 107, s. 238—242 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1956, föreslagit riksdagen att till Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. för budgetåret 1956/57 anvisa ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor.

Vidare har Kungl. Maj:t (punkt 195, s. 449—454) föreslagit riksdagen att till Befodringskurser för folkskollärare för budgetåret 1956/57 anvisa ett reservationsanslag av 400 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 89, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 17 februari 1956, framlagt förslag till åtgärder för möjliggörande av ökad intagning av filosofie studerande i ämnena matematik, fysik och teoretisk fysik med mekanik samt intensifierad och förbättrad ett- och tvåbetygsundervisning i nämnda tre ämnen.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft vissa i det följande närmare redovisade motioner.

Beträffande den av departementschefen förebragta utredningen, i den mån den icke medtagits i utskottets redogörelse, får utskottet hänvisa till ovannämnda statsrådsprotokoll.

Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i propositionen 1952:153 beslöt 1952 års riksdag vissa åtgärder för avhjälpan av lärarbristen vid de högre skolorna. Dessa åtgärder avsåg — jämte annat — att öka utbildningen av lärare vid universiteten, bland annat genom att öppna möjligheter för lärare utan vanlig akademisk utbildning (folkskollärare) att förskaffa sig begränsad sådan utbildning och därmed kompetens för undervisning i

högre skolor. Vidare avsågs, att särskilda fortbildningskurser, förlagda till olika orter i landet, skulle anordnas i ämnena matematik, fysik, kemi, zoologi och botanik. Omfattningen av dessa kurser skulle närmast motsvara, vad som fordras för godkänt betyg i filosofisk ämbetsexamen (1-betygskurser).

För den ökade lärarutbildningen anvisades under anslagsrubriken Vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid högre skolor för budgetåret 1952/53 ett reservationsanslag av 750 000 kronor, och därefter har till samma ändamål och under samma rubrik anvisats för budgetåret 1953/54 likaledes 750 000 kronor, för budgetåret 1954/55 800 000 kronor, varav 50 000 kronor å tilläggsstat, och för innevarande budgetår 1 350 000 kronor, varav 450 000 kronor å tilläggsstat. Dispositionen av anslagen har icke varit strängt bunden, utan det har ankommit på Kungl. Maj:t att inom den givna ramen fritt disponera anslagsmedlen för därmed avsedda ändamål.

Med anlitande av här avsedda anslag har från och med hösten 1952 en rad åtgärder vidtagits för avhjälpande av lärarbristen. Sålunda har akademiska fortbildningskurser anordnats för folkskollärare i främst ämnena matematik, fysik, kemi, botanik och zoologi med ändamål att bibringa kursdeltagarna kunskaper, motsvarande fordringarna för godkänt betyg i filosofisk ämbetsexamen. Vidare har extra ett-betygskurser kommit till stånd i ett stort antal humanistiska ämnen. I både naturvetenskapliga och humanistiska ämnen har härjämte ordinarie ett- och tvåbetygskurser dubblerats.

Ifrågavarande under anslagsrubriken Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. av Kungl. Maj:t föreslagna reservationsanslag å 2 000 000 kronor är avsett att användas för samma ändamål som förutnämnda anslag till Vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid högre skolor samt dessutom för andra åtgärder till förstärkning av undervisningsresurserna i de filosofiska fakulteternas läroämnen. Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagshöjning med 1 100 000 kronor i förhållande till det å riksstaten för innevarande budgetår under sistnämnda anslagsrubrik anvisade reservationsanslaget å 900 000 kronor.

Kanslern för rikets universitet har vidkommande anslagsbehovet för nästa budgetår anfört följande.

Jag vill till en början hänvisa till vad jag vid behandlingen av Lunds universitet: Avlöningar för nästa budgetår i underdånig skrivelse den 31 augusti 1955 inledningsvis anfört. Jag har därvid med anledning av gjorda äskanden om inrättande av vissa lärartjänster och dubblering av viss kursundervisning vid den filosofiska fakulteten vid universitetet i Lund framhållit, att jag i nuvarande läge ansåge det nödvändigt att tills vidare vidtaga allenast provisoriska anordningar, för vilka kostnaderna torde bära bestridas av anslaget till Vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid högre skolor, i avvaktan på att 1955 års universitetsutredning i enlig-

het med de för utredningen givna direktiven framlagt förslag till allmänna regler och riktlinjer för bedömningen av olika ämnesgruppers och typämnenas behov av lärarkrafter och övrig personal m. m. I mina underdåniga petitaskrivelser den 12 respektive den 17 och 19 september 1955 avseende vissa anslag till Stockholms högskola samt universiteten i Uppsala och Göteborg för budgetåret 1956/57 har jag erinrat om anförda uttalande. Med hänsyn till den alltjämt svåra bristen på lärare vid högre skolor synes mig ifrågasvarande kursverksamhet böra fortsätta jämväl under nästa budgetår. Därvid måste man enligt mitt bedömande räkna med en fortgående ökning av verksamhetens omfattning. Särskilt bör — till följd av det starkt växande studentantalet — kursverksamheten, i vad den avser anordnande av extra ettbetygskurser samt dubblerade (förstärkta) ordinarie ett- och två-betygskurser ävensom vidtagande av förstärkningsanordningar i övrigt av den ordinarie undervisningen, bli föremål för en kraftig utbyggnad. Jag beräknar — med ledning av de kostnader som hittills varit förenade med denna kursundervisning — anslagsbehovet till vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid högre skolor m. m. för nästa budgetår till 2 000 000 kronor, innebärande en ökning av innevarande budgetårs anslag med (2 000 000 — 900 000 =) 1 100 000 kronor. Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t ville föreslå riksdagen att till Vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid högre skolor m. m. för budgetåret 1956/57 anvisa ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor. I detta sammanhang vill jag förutskicka, att jag — vid avgivandet av förslag till bestämmelser rörande förevarande reservationsanslag för budgetåret 1956/57 — avser att föreslå vissa förenklingar av den administrativa ramen kring de akademiska fortbildningskurserna för folkskollärare.

I skrivelse den 10 oktober 1955 har 1955 års universitetsutredning hemställt, att till vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid högre skolor och för andra tillfälliga förstärkningar av undervisningsresurserna i de filosofiska fakulteternas läroämnen måtte för nästa budgetår anvisas ett anslag av 2 000 000 kronor. Såsom skäl härför har framhållits bland annat följande.

1955 års universitetsutredning har att — bland annat med tanke på den växande efterfrågan på akademisk utbildning och akademiskt utbildad arbetskraft — verkställa en allsidig och förutsättningslös prövning av universitetens och högskolornas uppgifter och behov i det moderna samhället. Resultatet av denna prövning kan emellertid icke föreligga i så god tid, att man på grundval av utredningens slutgiltiga förslag kan möta de utomordentliga påfrestningar på de högre läroanstalternas undervisningsresurser, som är att vänta redan inom något år. Dessa påfrestningar måste därför enligt utredningens uppfattning av statsmakterna mötas med åtgärder av provisorisk natur.

Sedan budgetåret 1952/53 har i riksstaten upptagits anslag till Vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid högre skolor. Detta anslag kan emellertid icke anses vara på långt när till fyllest för den förstärkning av den akademiska undervisningen, som enligt utredningens uppfattning är ofrånkomlig redan under budgetåret 1956/57. En sådan förstärkning måste nämligen under alla förhållanden komma till stånd även, och kanske huvudsakligen, på två- och tre-betygsstadiet, och den bör icke heller uteslu-

tande gälla skolämnena inom de filosofiska fakulteterna, ehuru det kan förutses att de svåraste påfrestningarna även i fortsättningen kommer att drabba dessa. Utredningen får därför hemställa, att anslaget till åtgärder för avhjälpande av lärarbristen måtte kraftigt höjas och ställas till förfogande för både härmed hittills avsedda ändamål och för andra åtgärder till förstärkning av undervisningsresurserna i de filosofiska fakulteternas läroämnen. Vad så beträffar det ifrågasatta beredskapsanslagets storlek, synes en fördubbling av det nuvarande anslaget vara ett minimum med hänsyn till den stegring av studentantalet som är att vänta under läsåret 1956/57. Utredningen föreslår därför att anslaget höjes till två miljoner kronor och räknar därvid icke med att det skall bli möjligt att tillgodose andra än de mest trängande och nödvändiga behoven av undervisningsförstärkningar.

Sedermera har universitetsberedningen, som i ärendet samrått med universitetskanslern, i skrivelse den 2 februari 1956 föreslagit, att det i årets statsverksproposition upptagna anslaget till Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. måtte uppräknas med 750 000 kronor i syfte att möjliggöra ökad intagning av studerande samt intensifierad och förbättrad ett- och tvåbetygsundervisning i ämnena *matematik, fysik och teoretisk fysik med mekanik*.

Utredningen har inledningsvis anfört bland annat följande.

Utredningen har under sina allmänna överväganden kommit till den övertygelsen, att ämnesgruppen matematik-fysik-teoretisk fysik intager en nyckelställning, då det gäller såväl det allmännas som näringslivets behov av akademiskt utbildad arbetskraft. Vårt samhälles utveckling är i mycket hög grad beroende av att man kan täcka ett under de närmaste åren hastigt ökande behov av personal med högre utbildning och erfarenhet inom det matematisk-naturvetenskapliga området, där de här behandlade ämnen utgör några av de centrala delarna. Efterfrågan på utbildade akademiker inom dessa ämnesområden är och kan väntas under överskådlig tid förbliva sådan, att man utan vidlyftigare utredningar vågar slå fast, att någon risk för överproduktion icke föreligger. Det torde i detta sammanhang vara tillräckligt att erinra om realskoleutredningens beräkningar rörande den aktuella bristen på kompetenta lärare vid högre skolor och om samma utrednings prognos rörande de högre skolornas expansion under den närmaste framtiden (SOU 1955: 53). Mer än en mening torde icke heller råda om att det vore orimligt, om studerande måste vägras undervisning i just de ämnen, inom vilka bristen på akademisk arbetskraft är mest kännbar. Med hänsyn härtill och till den stigande tillströmningen till de filosofiska fakulteterna måste enligt utredningens mening omedelbara åtgärder vidtagas i syfte att sätta de högre läroanstalterna i stånd att meddela alla studenter som så önskar fullgod undervisning i dessa ämnen. Med en intensifierad undervisning, bland annat i form av personlig handledning i små studiegrupper, bör det vara möjligt att avsevärt förkorta studietiderna och förbättra undervisningens resultat. Därmed bör dessa ämnen också te sig mera lockande även för dem som nu tvekar inför valet av en studieriktning, som allmänt ansetts 'svår'.

Universitetsutredningen vill även understryka, att ett genomförande av dess förslag om en omedelbar upprustning av undervisningsresurserna i tre

ämnen samtidigt måste innebära icke oväsentligt förbättrade möjligheter att inom den i årets statsverksproposition beräknade ramen för anslag till extra undervisning förstärka undervisningsresurserna inom övriga ämnen.

Resultatet av utredningens inventering och överväganden rörande möjligheterna att provisoriskt och redan från och med läsåret 1956/57 öka undervisningskapaciteten i ämnena matematik, fysik och teoretisk fysik med mekanik har av utredningen sammanfattats i följande tablå.

Ämne	Ort	Ordinarie anslag till lärararvoden för ett- och tvåbetygsundervisning (jfr tidigare tablåer)	»Krisanslag» budgetåret 1955/56	Erforderligt ytterligare anslag 1956/57
Matematik	Uppsala	85 206	43 538	38 616
	Lund	83 046	38 588	14 690
	Stockholm	65 934	39 104	33 506
	Summa	234 186	121 230	86 812
Fysik	Uppsala	141 114	36 574	173 046
	Lund	104 880	32 695	243 965
	Göteborg	—	—	85 277
	Summa	245 994	69 269	502 288
Teoretisk fysik med mekanik	Uppsala	16 602	8 301	58 551
	Lund	23 160	—	64 152
	Stockholm	44 952	—	21 602
	Göteborg	—	—	14 000
	Summa	84 714	8 301	158 305
	<i>Totalt</i>	564 894	198 800	747 405

I anslutning till tablåen påpekar utredningen att i beloppet 564 894 kronor ingår arvoden från atomkommittén med sammanlagt 32 706 kronor och att av beloppet 747 405 kronor avser 272 000 kronor engångskostnader för materielinköp.

Utredningen anför härefter bland annat följande.

Kostnaderna för den av utredningen ifrågasatta, provisoriska förstärkningen av de högre läroanstalternas undervisningskapacitet i ämnena matematik, fysik och teoretisk fysik med mekanik är otvivelaktigt betydande. Bortsett från engångsanslag på tillsammans drygt 270 000 kronor till inköp av undervisningsapparat för de fysiska institutionerna vid universitetet i Uppsala och Lund samt vid Chalmers tekniska högskola är det här fråga om kostnadsökningar med nära 500 000 kronor till löpande utgifter — främst arvoden till lärarpersonal — för undervisningen i tre av de matematisk-naturvetenskapliga sektionernas läroämnen.

Enligt universitetsutredningens mening är det väsentligt att de högre läroanstalterna omedelbart sättes i stånd att ge alla som så önskar en fullgod akademisk undervisning i dessa centrala universitetsämnen. Med av utredningen föreslagna åtgärder skulle fullgoda undervisningsresurser redan läsåret 1956/57 finnas för cirka 260 studerande till två betyg i fysik och cirka 500 nya studerande per år i matematik.

De av utredningen påvisade möjligheterna att öka nyintagningen av studerande, särskilt i ämnena fysik och teoretisk fysik, är av sådan storleksordning, att man icke utan vidare vågar slå fast, att de helt kommer att behöva tagas i anspråk redan under läsåret 1956/57. Utredningen förutsätter emellertid, att definitiva beslut om medelsanvisning i varje särskilt fall kommer att kunna grundas på vid de olika läroanstalterna genomförda undersökningar rörande den väntande tillströmningen av studerande till de olika ämnena.

Beträffande den föreslagna anslagshöjningens storlek finner utredningen, att denna bör avvägas så, att samtliga här påvisade möjligheter till provisoriska förstärkningar kan tillvaratagas, om så skulle visa sig erforderligt med hänsyn till tillströmningen av studerande till dessa ämnen. Utredningen förutsätter dock, att redan inom den av Kungl. Maj:t äskade anslagsramen, två millioner kronor, utrymme finnes för anslag till extra undervisning i ifrågavarande ämnen med belopp ungefär motsvarande vad Kungl. Maj:t anvisat respektive väntas komma att anvisa för sådan undervisning under innevarande läsår. Inom en anslagsram av 2 750 000 kronor synes det sålunda möjligt att, utan förfång för de förstärkningsanordningar för övriga ämnen inom de filosofiska fakulteterna, som varit avsedda med det i statsverkspropositionen äskade anslaget, tillgodose behovet av särskilda åtgärder för förstärkning av undervisningsresurserna i ämnena matematik, fysik och teoretisk fysik. Utredningen förutsätter, att inom denna anslagsram skall kunna inrymmas även eventuella kostnader för undervisning i astronomi för fysikstuderande.

Utredningen vill emellertid understryka, att enligt dess mening definitiva beslut om anslag för här ifrågavarande, delvis synnerligen kostnadskrävande åtgärder, bör vara grundade på särskilda, lokalt genomförda undersökningar, avsedda att underlätta bedömningen rörande tillströmningen av studerande till olika ämnen och ämnesgrupper.

Departementschefen har anfört i huvudsak följande.

Såsom framgår av det föregående har universitetsutredningen på grund av olika under de senaste månaderna tillkomna omständigheter verkställt en snabbinventering av möjligheterna att provisoriskt och redan från och med nästa läsår skapa ytterligare undervisningsresurser i ämnena matematik, fysik och teoretisk fysik med mekanik för filosofie studerande. Såsom resultat av inventeringen föreslår utredningen en anslagsförstärkning med 750 000 kronor för möjliggörande av såväl en ökad nyintagning av studerande som en intensifierad och förbättrad ett- och tvåbetygsundervisning i nämnda tre ämnen.

Ämnesgruppen matematik-fysik-teoretisk fysik med mekanik intar — såsom utredningen påpekat — en nyckelställning, då det gäller det allmännas och näringslivets behov av akademiskt utbildad arbetskraft. I likhet med utredningen vågar man också fastslå, att efterfrågan på akademiker inom dessa ämnesområden är och inom överskådlig framtid kommer

att förbli sådan, att någon risk för överproduktion icke föreligger. Det torde vara tillräckligt att erinra om realskoleutredningens beräkningar rörande den aktuella bristen på lärare vid högre skolor och om samma utrednings prognos rörande de högre skolornas expansion under den närmaste framtiden. Under sådana förhållanden vore det, vilket universitetsutredningen med rätta påpekar, orimligt om studerande måste vägras undervisning i just de ämnen, där bristen på akademisk arbetskraft är mest kännbar. Då universitetsutredningens inventering ger vid handen, att möjligheter föreligger att redan från och med nästa läsår avsevärt öka intagningen i angivna ämnen, därest erforderliga medel ställes till förfogande, anser jag mig böra tillstyrka, att de av utredningen föreslagna åtgärderna kommer till stånd.

Enligt universitetsutredningens beräkningar skulle vid bifall till utredningens förslag nyintagningen av studerande för ett och två betyg i filosofisk ämbetsexamen under nästa läsår kunna ökas till omkring 260 i fysik och 500 i matematik samt i betydande utsträckning även i teoretisk fysik med mekanik.

Såsom universitetsutredningen själv framhållit innebär de av utredningen anvisade möjligheterna att öka intagningen en så kraftig utbyggnad av undervisningskapaciteten, att denna med hänsyn till tillströmningen av studerande måhända icke helt behöver utnyttjas redan första läsåret. Jag får vidare erinra om att det i årets statsverksproposition föreslagna anslaget till Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. upptagits till 2 000 000 kronor, vilket innebär en förstärkning med 650 000 kronor av de medel, som för innevarande budgetår står till förfogande för de med anslaget avsedda ändamålen. I fråga om behovet av förstärkningsanordningar må framhåvas, att de gångna årens erfarenheter tydligt givit vid handen, att det på grund av en rad faktorer är mycket svårt att längre tid i förväg med någon större grad av tillförlitlighet beräkna tillströmningen av studerande till de filosofiska fakulteterna vid visst läsårs början. Det låter sig icke heller nu göra att annat än uppskattningsvis bedöma det totala behovet under nästa läsår av sådana förstärkningsanordningar, som förutsatts i årets statsverksproposition, och sådana särskilda anordningar — i den mån de avser en utbyggnad av de sålunda förutsatta — som nu föreslagits av universitetsutredningen och som jag i det föregående ansett mig böra tillstyrka. Av här anförda skäl är jag i nuvarande läge icke beredd att föreslå någon uppräknig av det förutnämnda tvåmiljonersanslaget. Det synes mig i stället lämpligt att skjuta frågan om en förstärkning av medelstillgången för här avsedda ändamål till dess en bättre överblick över det erforderliga medelsbehovet kan vinnas. En sådan överblick erhålles, sedan man sett tillströmningen till de filosofiska fakulteterna vid nästa hösttermins början. Enligt min mening bör härefter en mera noggrann beräkning av det sammanlagda medelsbehovet för hela nästa läsår göras. I den mån därvid de tillgängliga medlen för budgetåret 1956/57 skulle visa sig otillräckliga, torde frågan om på vad sätt ytterligare medel skall tillskjutas få upptagas till prövning.

I anslutning till vad jag framhållit i det föregående anser jag mig — i likhet med universitetsutredningen — böra understryka angelägenheten av att universitets- och högskolemyndigheternas framställningar om medelsanvisning för förstärkningsanordningar grundas på noggrannaste möjliga utredning om den väntade tillströmningen av studerande i de olika ämnena.

Befordringskurser för folkskollärare

Enligt beslut vid 1954 års riksdag (prop. 149, SU 139, Rskr 325) skall å enhetsskolans (försöksskolornas) högstadium och å realskolestadiet inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskollärarexamen tjänstgjort minst tre år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsenheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild befordringskurs om ett läsår. Å riksstaten för innevarande budgetår har under den nyss angivna rubriken anvisats ett reservationsanslag av 600 000 kronor. Av anslaget må högst 100 000 kronor användas till utrustning av institutioner och bibliotek. Återstoden disponeras till löpande kostnader för befordringskurserna.

Under ifrågavarande anslagspunkt lämnas i statsrådsprotokollet för den 4 januari 1956 inledningsvis en redogörelse för deltagarantalet och provningsresultaten m.m. vid de hittills anordnade befordringskurserna, till vilken redogörelse utskottet torde få hänvisa.

Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagsminskning med 200 000 kronor.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att anslaget för nästa budgetår uppföres med oförändrat belopp och har därvid räknat med anordnande av två nya typer av befordringskurser, nämligen i psykologi med pedagogisk tillämpning samt för yrkesvalslärare.

Därest överstyrelsens förslag om befordringskurser i psykologi med pedagogisk tillämpning samt för yrkesvalslärare bifalles, bör under budgetåret 1956/57 endast en kurs av vardera slaget anordnas. I övrigt torde kursverksamheten böra ha ungefär samma omfattning som innevarande budgetår. Med hänsyn till förutsedd ökad tillgång på akademiskt utbildade lärare i historia och geografi kan det dock måhända komma att visa sig lämpligt att under budgetåret 1956/57 icke anordna några befordringskurser i dessa ämnen. I stället bör — om möjligt — kurser i andra ämnen anordnas, särskilt i de naturvetenskapliga ämnena, där lärarbristen är mest besvärande. Då en icke obetydlig reservation från budgetåret 1954/55 förefinnes på här ifrågavarande anslag och det för innevarande budgetår anvisade anslagsbeloppet torde räcka till för den under budgetåret planerade kursverksamheten, synes en något utökad kursverksamhet kunna komma till stånd under budgetåret 1956/57, om ett lika stort anslag som för innevarande budgetår ställes till förfogande.

Departementschefen har anfört följande.

Såsom framgår av redogörelsen för deltagarantalet och provningsresultaten vid de hittills anordnade befordringskurserna, har redan ganska aktningvärda resultat nåtts på detta område. Särskilt glädjande är, att kurser i fysik och kemi kunnat komma till stånd höstterminen 1955 och beräknas kunna anordnas också vårterminen 1956. Även anslutningen till matematikkurserna var höstterminen 1955 förhållandevis god. I anledning av skolöverstyrelsens uttalande i fråga om befordringskurser i historia och geografi

under läsåret 1956/57 vill jag starkt understryka vikten av att befodringskurserna inriktas på ämnen, där bristen på akademiskt utbildad lärarkraft är särskilt stor. En väsentligt ökad anslutning till naturvetenskapliga kurser är sålunda synnerligen önskvärd. Såvitt nu kan bedömas, torde för nästa läsår befodringskurser i historia och geografi icke behöva anordnas.

Då jag icke räknar med upprättande av ett specialpedagogiskt seminarium budgetåret 1956/57, utgår jag från att befodringskurs för hjälpklasslärare kommer att anordnas nästa läsår med hänsyn till det behov av lärare med dylik utbildning, som föreligger på försöksskolans högstadium.

Då frågan om befodringskurser för folkskollärare första gången behandlades (prop. 1954: 149), framfördes från bland annat skolöverstyrelsens sida önskemål om en kurs i psykologi med pedagogisk tillämpning i syfte att utbilda lärare i 23 lönegraden för tjänstgöring som klasslärare på enhetsskolans högstadium. Jag framhöll vid detta tillfälle, att befodringskurserna endast vore öppna för folkskollärare, vilka under sin seminarie-tid erhållit en icke obetydlig utbildning i pedagogik och psykologi, att kursernas ändamål vore att ge kompetens för undervisning i ett eller två ämnen på realskolestadiet samt att de, med undantag av kursen för hjälpklasslärare på högstadiet, därför borde utformas såsom ämneskurser, inriktade på att ge det erforderliga kunskapsmättet i respektive ämne. Liksom vid nämnda tillfälle kan jag ej heller nu tillstyrka, att någon kurs i psykologi med pedagogisk tillämpning anordnas.

Mot överstyrelsens förslag om anordnande av en enterminskurs för yrkesvalslärare har jag däremot icke någon erinran. Behovet av yrkesvalslärare på försöksskolans högstadium ökar; den nuvarande utbildningen för dylika lärare torde vara mindre tillfredsställande. Under 1956/57 bör sålunda en terminskurs för yrkesvalslärare anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med det av överstyrelsen framlagda förslaget. För behörighet till folkskollärartjänst i 23 lönegraden för yrkesvalslärare bör krävas genomgång av dels denna kurs, dels annan befodringskurs om en termin.

Med hänsyn till belastningen på anslaget för budgetåret 1954/55 samt med beaktande av kursverksamhetens omfattning och medelsanvisningen innevarande budgetår, synes det även med en utökad kursverksamhet under nästa budgetår tillräckligt, att reservationsanslaget tillföres ett till 400 000 kronor begränsat belopp. Detta innebär en minskning av medelsanvisningen med 200 000 kronor.

Motioner

I samband med anslagen till Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. och till Befodringskurser för folkskollärare har utskottet till behandling förehäft följande motioner nämligen

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lindblom m. fl.* (I: 421) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 513), i vilka, såvitt här är i fråga, hemställts att riksdagen måtte

a) under punkten 107. Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. anvisa ett reservationsanslag av 2 400 000 kronor;

b) besluta att av skolöverstyrelsen föreslagna kurser i psykologi med pedagogisk tillämpning måtte anordnas läsåret 1956/57 för lärare som vilja kvalificera sig för tjänster i 23:e lönegraden och att erforderligt antal sådana tjänster därefter inrättas på enhetsskolans högstadium;

c) under punkten 195. Befordringskurser för folkskollärare med frångående av Kungl. Maj:ts förslag anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kronor;

dels ock en inom första kammaren av herr *Ragnar Bergh* väckt motion (I: 494), vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 89 måtte lämna Kungl. Maj:t bemyndigande att även i vad frågan gäller förstärkning av undervisningen i pedagogik och psykologi vidtaga erforderliga åtgärder.

I motionerna I: 421 och II: 513, såvitt här är i fråga, har anförts bland annat följande.

Den brist på lärare med avsedd kompetens, som har rått under efterkrigsåren, har vållat skolarbetet betydande avbräck. Improvisationer vidtagna i sista stund före terminens början och nästan oöverkomliga svårigheter i samband med besättande av kortare vikariat har ställt skolledarna inom både folkskola och högre skolor i ytterst besvärande situationer. De krisåtgärder som från statsmakternas sida har vidtagits för att minska bristen har fått vissa inte alltid förutsedda biverkningar. Sålunda har den i och för sig riktiga och nödvändiga åtgärden att bereda folkskollärarkåren vidareutbildningstillfällen i syfte att minska lärarbristen på de högre skolstadierna ställt glesbygdernas och särskilt de övre norrlandslänens folkskolor i ett mycket ogynnsamt konkurrensläge. Täta lärarbyten har även i städerna uppträtt som ett följdfeomen till denna vidareutbildning.

Statsmakternas ansträngningar att åstadkomma balans mellan tillgång och efterfrågan på utbildade lärare måste därför i fortsättningen ske med större planmässighet än hittills. Sedan såväl arbetskraftsutredningen som realskoleutredningen nu slutfört sitt arbete och presterat ett utförligt prognosmaterial för den högre skolans lärarbehov och när inom kort även seminarieutredningen framlägger ett motsvarande material för folkskolans del bör en översiktlig granskning av de samlade behoven i förhållande till nuvarande utbildningsanstalters kapacitet vara möjlig och erforderliga förstärkningar av dessa snabbt åvägbringas. Vi återkommer i det följande till dessa.

Kvar står emellertid olöst yrkeslärarnas utbildningsfråga liksom vissa lärarbehov på enhetsskolans högstadium med sikte på de odeciderade eleverna samt behovet av ett specialpedagogiskt seminarium för hjälp- och särklasslärare. I fråga om klasslärare på enhetsskolans högstadium avsedda att handleda yrkesbestämda och intellektuellt mindre välutrustade elever har överstyrelsen föreslagit anordnande av en kurs i psykologi med pedagogisk tillämpning, avsedd för lärare som vilja kvalificera sig för tjänster i 23:e lönegraden. Dessa kurser i psykologi bör äga rum med början läsåret 1956/57 och kostnaderna täckas av reserverade medel å anslaget till Befordringskurser för folkskollärare.

Vi har i detta sammanhang noterat att ecklesiastikministern i samband med sina förslag till nästa års befordringskurser vid seminarierna förutsät-

ter att några kurser i historia och geografi — två av de ämnen som hittills visat sig ha den största attraktionskraften på de sökande — ej längre skall anordnas. Vi förutsätter att som en följd av detta förslag förhandlingar upptages mellan civildepartementet och lärarorganisationen. Då en betydande reservation emellertid uppkommit på det ifrågavarande anslaget, torde även med anordnande av de av oss föreslagna kurserna i psykologi kurser i återstående ämnen — d. v. s. främst i de naturvetenskapliga kombinationerna — den av Kungl. Maj:t föreslagna summan 400 000 kronor icke vara erforderlig för det maximala kursprogrammet. En reservation vid ingången av budgetåret 1956/57 på 300 000 kronor torde även vid en försiktig beräkning komma att föreligga. Vi föreslår därför att det föreslagna anslaget minskas till 300 000 kronor, varigenom en besparing på 100 000 kronor uppstår.

Dessa medel kan enligt vår uppfattning komma att erfordras för de tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten som även de syftar till att bereda bland annat folkskollärares vidareutbildning för tjänster i 23:e lönegraden eller i adjunksbefattningar. Ett av kanslern väckt förslag om anslag å tilläggsstat för innevarande budgetår med 600 000 för mötande av uppkomna kursbehov har av departementschefen endast tillstyrkts upp till 450 000. Genom anlitan av andra anslag, som stått till kanslerns förfogande, förefaller de mest trängande behoven att ha tillgodosetts. För kommande budgetår föreslår departementschefen på grundval av universitetsutredningens i höstas avgivna, mycket knapphändiga förslag ett anslag på två miljoner för förstärkning av undervisningsresurserna i de filosofiska fakulteternas läroämnen. Det förefaller emellertid som om utredningens förslag knappast beaktat alla de krav, som anmäler sig och som ur lärarförsejningens synpunkt är ytterligt angelägna. Sålunda har efter avgivandet av universitetsutredningens förslag från Lund anmälts angelägna behov av förstärkning av utbildningskapaciteten i vissa naturvetenskapliga kombinationer. Detta förefaller oss så angeläget att vi med hänsyn härtill liksom till andra möjligheter att genom organisationsförändringar vid universiteten och vid Stockholms högskola öka kapaciteten just i de naturvetenskapliga institutionerna att vi föreslår en höjning av ifrågavarande anslag till 2 400 000. Dessa medel bör emellertid endast disponeras för kurser och annan undervisning i de ämnen inom de filosofiska fakulteterna som avser utbildning av lärare i skolämnen och ej komma i fråga för anslag till annan undervisning.

Till stöd för det i *motionen I: 494* framställda yrkandet har anförts bland annat följande.

I proposition nr 89 föreslås vissa åtgärder för möjliggörande av bland annat en ökad intagning av filosofie studerande i ämnena matematik, fysik och teoretisk fysik med mekanik. Förslaget är ett led i strävandena att minska bristen på lärare vid högre skolor.

Med hänsyn till den mycket betydande bristen på lärare i nyssnämnda ämnen är förslaget om beredande av ökade intagningsmöjligheter att hälsa med tillfredsställelse. Det bör emellertid uppmärksammas, att antalet studerande i pedagogik och psykologi redan är så stort, att i förhållande därtill antalet lärare inom de pedagogiska institutionerna är otillräckligt. På grund av bristen på akademiska lärare i dessa ämnen blir studierna för vinnande av lärarkompetens i onödan försenade. Det torde därför vara uppenbart, att om det lofvärda syftet med den föreslagna intagningen skall

kunna uppnås, måste också förstärkning ske av personalen inom de pedagogiska institutionerna, eftersom en grundkurs i psykologi och pedagogik är obligatorisk.

Såsom ovan anförts har Kungl. Maj:t icke framlagt ett så i detalj utformat förslag till personalförstärkning, att antalet nya befattningshavare är exakt angivet, utan vederbörande departementschef har ställt frågan därom öppen under avbidan på bättre överblick över behovet vid nästa läsårs början. Detta innebär, att åt Kungl. Maj:t bör ges ett bemyndigande att i förevarande fall laga efter lägenhet. Ett motsvarande bemyndigande bör lämnas även i fråga om förstärkning av de akademiska lärarkrafterna i pedagogik och psykologi för att det avsedda syftet skall kunna nås.

U t s k o t t e t

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår innebär Kungl. Maj:ts förslag att till befodringskurser för folkskollärare skall för nästa budgetår anvisas ett belopp av 400 000 kronor. Vid utgången av innevarande budgetår beräknas å detta anslag förefinnas en reservation av i runt tal 325 000 kronor, varför den sammanlagda medelstillgången under anslaget för budgetåret 1956/57 skulle uppgå till 725 000 kronor. Enligt vad utskottet inhämtat har skolöverstyrelsen för avsikt att söka anordna 32 enterminkurser i olika läroämnen samt för hjälpklasslärare och yrkesvalslärare ävensom 3 läsårskurser i modersmålet. Terminskurs kan uppskattas draga en kostnad av cirka 18 000 kronor. Därest tillräckligt antal sökande anmäler sig till den sålunda planerade kursverksamheten skulle härför erfordras ($32 + 3 + 3 = 38 \times 18\,000 =$) 684 000 kronor. Med utgångspunkt från denna uppskattning av anslagsbehovet, vilket bygger på att samtliga omförmälda kurser verkligen kunna komma till stånd, föreligger icke någon nämnvärd marginal för anslagets minskning, i varje fall icke med det belopp av 100 000 kronor, som i motionerna I: 421 och II: 513, såvitt här är i fråga, påyrkats. Utskottet ansluter sig därför till Kungl. Maj:ts förslag och avstyrker bifall till ifrågakvarande motionsvis gjorda yrkande.

Vidkommande den i nyssnämnda motioner berörda frågan om anordnande av särskilda kurser i psykologi med pedagogisk tillämpning för lärare, som vilja kvalificera sig för tjänster i 23 lönegraden, vill utskottet framhålla, att utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t tager de fördelar och de nackdelar, som kunna vara förknippade med en dylik utbildning, under närmare övervägande. I frågans nuvarande läge är utskottet icke berett att biträda det i motionerna I: 421 och II: 513 framställda yrkandet om att riksdagen skulle för sin del besluta att dylika kurser skola anordnas under läsåret 1956/57.

För tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. har Kungl. Maj:t under punkten 107 i 1956 års åttonde huvudtitel äskat anvisande av ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor. Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 89 framlagt förslag till åtgärder för möjliggörande av ökat intag av filosofie studerande i ämnena matematik, fysik och teore-

tisk fysik med mekanik samt intensifierad och förbättrad ett- och tvåbetysundervisning i dessa ämnen. För sistnämnda ändamål har 1955 års universitetsutredning äskat en uppräknig av nyssnämnda anslag med 750 000 kronor. Departementschefen har framhållit, att det icke låte sig göra att annat än uppskattningsvis bedöma det totala behovet under nästa läsår av sådana förstärkningsanordningar, som förutsattes i årets statsverksproposition, och sådana särskilda anordningar, som sedermera föreslagits av universitetsutredningen och som av departementschefen tillstyrkts. På grund härav har departementschefen förklarat sig i nuvarande läge icke beredd att föreslå någon uppräknig av det i statsverkspropositionen äskade anslaget av 2 000 000 kronor. I den mån dessa medel skulle visa sig otillräckliga för budgetåret 1956/57 torde enligt departementschefen frågan om på vad sätt ytterligare medel skulle tillskjutas få upptagas till prövning.

Utskottet, som biträder vad departementschefen under ovannämnda punkt i åttonde huvudtiteln förordad med avseende å förstärkningsanordningar vid universiteten m. m., tillstyrker jämväl, att de ovannämnda, i propositionen nr 89 föreslagna åtgärderna till utbyggande av undervisningskapaciteten vidtagas. Utskottet biträder ävenledes Kungl. Maj:ts förslag om anvisande för budgetåret 1956/57 till tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. av ett anslag av 2 000 000 kronor och avstyrker det i motionerna I: 421 och II: 513, såvitt här är i fråga, gjorda yrkandet om en höjning av detta anslag med 400 000 kronor. Utskottet är härvid medvetet om att ifrågavarande anslagsbelopp å 2 000 000 kronor kan under nästa budgetår bli otillräckligt för därmed avsett ändamål och att det därför framdeles kan komma att visa sig erforderligt med en anslagsförstärkning. Med hänsyn till de av departementschefen angivna svårigheterna att nu bedöma det totala anslagsbehovet ansluter utskottet sig till departementschefens ståndpunkt i anslagsfrågan.

Beträffande motionen I: 494 får utskottet framhålla, att Kungl. Maj:t redan har den befogenhet, varom i motionen hemställes, varför motionen icke torde böra till någon riksdagens åtgärd föranleda. Utskottet utgår från att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på de i nämnda motion berörda problemen.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

I. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 421 och II: 513, såvitt de avse ifrågavarande medelsanvisning,

a) till *Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m.* för budgetåret 1956/57 anvisa ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor;

b) till *Befordringskurser för folkskollärare* för budgetåret 1956/57 anvisa ett reservationsanslag av 400 000 kronor;

II. att motionerna I: 421 och II: 513, såvitt här är i fråga och de icke behandlats under I., icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att motionen I: 494 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 8 maj 1956

På statsutskottets vägnar:
MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit
från första kammaren: herrar Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Ohlon, Leander, Näsgård, Gillström, Näsström, Boman, Hesselbom, Gustaf Andersson, Sundelin, Birger Andersson, Nils Theodor Larsson, fröken Ranmark och herr Arrhén; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Bergström, Andersson i Malmö, Ståhl, Åkerström, Hoppe, Petterson i Degerfors, Widén, Johansson i Mysinge, Löfroth, fröken Vinge, herrar Svensson i Stenkyrka, Blidfors och fröken Karlsson.

Reservationer

a) av herrar Ohlon, Boman, Sundelin, Arrhén, Skoglund i Doverstorp, Ståhl, Widén, Löfroth, fröken Vinge och fröken Karlsson, vilka ansett att det stycke i utskottets yttrande på s. 13, som börjar med »Utskottet, som» och slutar med »i anslagsfrågan.», bort ersättas med text av följande lydelse:

»Utskottet, som biträder vad departementschefen under ovannämnda punkt i åttonde huvudtiteln förordat med avseende å förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. tillstyrker jämväl att de ovannämnda, i propositionen nr 89 föreslagna åtgärderna till utbyggnad av undervisningskapaciteten vidtagas. Beträffande medelsanvisningen för tillgodoseende av sistnämnda, liksom övriga med anslaget avsedda ändamål håller utskottet före att en uppräknad av anslaget i enlighet med vad universitetsutredningen föreslagit lämpligen bort ske. Utskottet vill särskilt understryka den inkonsekvens, som vidlåder departementschefens förslag beträffande å ena sidan anslaget till befodringskurser för folkskollärare, å andra sidan medelsanvisningen till tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. I det förra fallet har departementschefen vid anslagsavvägningen räknat

med den medelsåtgång, som kan komma att uppstå vid ett realiserande fullt ut av ett av den förslagsställande myndigheten planerat utbildningsprogram, i det senare fallet har departementschefen icke tagit annan hänsyn till de beräknade kostnaderna, än att han därest det under omförmälda punkt i åttonde huvudtiteln äskade anslaget skulle visa sig otillräckligt ställt i utsikt erforderlig medelsförstärkning genom förslag till riksdagen om beviljande av tilläggsanslag.

Det synes utskottet föga sannolikt att kostnaderna för samtliga de under punkten 107 och de i propositionen nr 89 planerade åtgärderna komma att kunna rymmas inom ramen för det begärda anslaget å 2 000 000 kronor. Det låter sig icke heller bedöma om den anslagsförstärkning med 400 000 kronor, som påyrkats i motionerna I: 421 och II: 513 och varom förslag framställdes innan propositionen nr 89 förelades riksdagen, förslår för täckandet av uppkommande anslagsbehov. Vid sådant förhållande och då även ett biträdande av det i motionerna gjorda yrkandet kan föranleda förslag om anvisande av tilläggsanslag är utskottet icke berett att tillstyrka en anslagshöjning med det i motionerna angivna beloppet. Att förevarande anslag beräknats så uppenbart i underkant måste — såvitt utskottet kan finna — komma att medföra icke oväsentliga olägenheter vid de föreslagna åtgärdernas organiserande i olika avseenden och svårigheter beträffande förstärkningsanordningarnas planmässiga uppläggande under ett helt läsår. Då departementschefen tydligen räknat med att de av kanslern och universitetsutredningen förordade förslagen skola i största möjliga utsträckning genomföras under nästa budgetår kan utskottet icke finna någon rimlig anledning föreligga för den uppdelning av anslagsbeviljningen för ändamålet, som är den reella innebörden i departementschefens förslag. Under föreliggande förhållanden och då något motionsvis gjort yrkande om anslagets uppräknande med av universitetsutredningen begärt belopp icke föreligger vill utskottet likväl icke motsätta sig, att till tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. för nästa budgetår anvisas det av Kungl. Maj:t äskade anslaget å 2 000 000 kronor.»

b) av herr *Blidfors*.
